

معرفی گزارشی

اسماعیل مهدوی راد

درباره متدهای نظری فهم قرآن است. نگاه دقیق به واژه تفسیر و تأویل، تأملی کارآمد درباره تفسیر موضوعی و تجزیه‌ای، نگاه دوباره به برخی از عناوین علوم قرآنی و نقش آنها در فهم قرآن و ... از جمله بحث‌های نوین این اثر است.

عیار عرف: مبانی قرآنی، روایی و عقلی عرف، دیدگاه‌ها، چالش‌ها و نظریه‌پردازی؛ کاوس روحی برندق؛ تهران: دانشگاه تربیت مدرس، ۳۶۶ ص.

عرف از دیرباز به عنوان یکی از ابزارهای اجتهاد و استنباط احکام از قرآن و حدیث مطرح بوده و از این روی، نقش پررنگی در فقه از خود به یادگار گذاشته است. کاربرد پراستعمال این واژه و واژه‌های هم‌معنای آن در لابلاهای مباحث تفاسیر و کتاب‌های فقهی و اصولی و گاه در تک‌نگاره‌ها، گواه صادق بر این حقیقت است. از این‌رو مذاهب مختلف اسلامی در عین اختلاف در نحوه استناد به عرف، توجه وافر به عرف دارند و پیشینه استفاده از عنصر عرف به اندازه پیشینه دانش فقه دیرینه است و کارکرد عرف در ابواب گوناگون فقه در ادوار مختلف تاریخی فقه کاملاً مشهود است. نگارنده در کتاب حاضر با تحلیل دلایل استناد به عرف، صحت و سقم انواع کارکردهای عرف را بررسی کرده است.

نظریه روح معنا در تفسیر قرآن؛ حامد شیواپور؛ قم: دانشگاه مفید، ۴۱۰ ص.

این کتاب پژوهشی در خصوص «نظریه الفاظ بر ارواح معانی» است. این نظریه از دیدگاه‌های مهم در تفسیر، کلام، حکمت و عرفان اسلامی است که از غزالی تا علامه طباطبایی درباره آن سخن گفته‌اند. در بررسی واژه‌های متشابه قرآن چهار نظریه مطرح است؛ نظریه اهل ظاهر، نظریه حقیقت و مجاز، نظریه اشتراک لفظی و نظریه روح معنا که ابتدا نویسنده به معرفی هر کدام از این نظریه‌ها می‌پردازد. سپس نظریه روح معنا تحلیل و تفسیر می‌شود. ساختار نظریه و مفهوم این نظریه از منظر دانش‌های گوناگون بررسی شده در ادامه نظریه روح معنا از نظر منطقی، کلامی و فلسفی مورد بحث قرار گرفته است. پیشینه تاریخی نظریه مطرح که از غزالی تا علامه طباطبایی درباره آن سخن گفته‌اند.

درآمدی بر سامانه معرفتی فهم قرآن؛ بازخوانی نظریه آیت‌الله سیدکمال حیدری؛ رضا غرابی؛ مترجم محمدعلی سلطانی، تهران: سخن، ۳۸۴ ص.

تفسیر قرآن کریم از سال‌های آغازین نزول آیات الهی با پرسش‌ها و جستجوهای صحابیان و پاسخ رسول خدا آغاز شد و کم‌کم در دوره صحابه با پرسش‌ها و تأمل‌های آنان دامن گشود و گسترده‌تر شد. کتاب حاضر پژوهشی روشمند

تفسیر و علوم قرآن

گونه‌شناسی قصه‌های قرآن: واقع‌نما، نمادین، اسطوره‌ای؛ ابوالقاسم حسینی؛ قم: مدرسه اسلامی هنر، ۲۷۰ ص.

کتاب حاضر به بررسی انواع قصه‌های قرآن از دیدگاه بازتاب واقعیت می‌پردازد. ابتدا مسأله پژوهش، ضرورت و هدف آن، پیشینه تحقیقاتی اثر و روش پژوهش مطرح شده، سپس تعابیر و مفاهیم اصلی پژوهش تبیین شده است. در ادامه زبان قرآن و رویکردهای اندیشمندان نسبت به آن مورد بررسی قرار گرفته است و اطلاعات کلی درباره قصه‌های قرآن، توزیع عناصر قصه‌ها، جایگاه قصص قرآن از لحاظ سبک و ... سپس در رابطه با دسته‌بندی قصه‌های قرآن دو رویکرد کلی واقع‌نما و ابزارگرا بررسی شده‌اند. در نهایت رویکرد نمادین و اسطوره‌ای به قصه‌های قرآن تشریح شده است.

علوم سیاسی

اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)؛ نجف لک‌زایی؛ تهیه‌کننده: دانشگاه باقرالعلوم، قم؛ پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۳۰۴ ص.

کتاب حاضر ناظر بر اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) است. اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) متأثر از ابعاد مختلف اندیشه ایشان در حوزه‌های عرفانی، فلسفی، فقهی و کلامی است. نویسنده کتاب با بهره‌گیری از رویکرد بین‌رشته‌ای به وجود دانشی مختلف اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) پرداخته است. اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) یک اندیشه سیاسی دینی است، از این‌رو دین و سیاست در اندیشه امام خمینی (ره) ارتباط وثیقی دارند. محورهایی که در این کتاب بدان پرداخته شده عبارتند از: فلسفه سیاسی، اخلاق سیاسی، فقه سیاسی امام خمینی (ره) و ثبات و تحول در اندیشه امام خمینی (ره). معرفت‌شناسی سیاسی و هستی‌شناسی سیاسی مباحثی است که در فلسفه سیاسی امام خمینی (ره) مطرح است.

فقه

روش‌شناسی شیخ صدوق در کتاب من لایحضره الفقیه؛ مرتضی شوشتری؛ ویراستار: سیدکمال قیامی میرحسینی؛ مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، ۲۱۴ ص.

در کتاب حاضر نویسنده با توجه به وسع علمی خود و دیگر شرایط و مقتضیات به بحث درباره ابعاد مختلف روش «شیخ صدوق» در کتاب

«من لایحضره الفقیه» پرداخته است. در بخش نخست مختصری از زندگی و آثار «شیخ صدوق» مطرح گشته و بخش دوم به آشنایی اجمالی و ظاهری با کتاب فقیه اختصاص یافته است. در این دو بخش سعی شده با توجه به منبع‌های اصلی و متقدم، خواننده با کتاب «من لایحضره الفقیه» و مؤلف دانشمند آن آشنا گردد.

فلسفه

تبیین در فلسفه علم؛ منصور نصیری؛ تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۲۰۸ ص.

تبیین به گفته بسیاری، تنها وظیفه علم و از نظر برخی مهم‌ترین وظیفه علم است. از همین رو یکی از مهم‌ترین مباحث فلسفه علم بررسی مسأله تبیین و ابعاد گوناگون آن است. البته، بحث از مسأله تبیین، تاریخ درازدانی دارد و از جهتی می‌توان آن را به یونان باستان رساند، اما بالنده شدن مباحث آن مرهون تلاش فیلسوفان علم در عصر جدید است. از سوی دیگر، این بحث در آغاز بر مسأله تبیین در علوم طبیعی متمرکز بوده است، اما دیری نپایید که ابعاد آن علوم اجتماعی یا انسانی را نیز درنوردید و دیدگاه‌های جالب و مهمی در این باره پدیدار شد. امروزه مسأله تبیین چنان ابعاد وسیعی یافته که بررسی آنها نیازمند مجال گسترده است. کتاب حاضر با درک این ضرورت تدوین شده و طی آن تلاش شده تا زوایای گوناگون مسأله تبیین با توجه به دیدگاه‌های گوناگون در دو بخش علوم طبیعی و علوم انسانی مورد تحلیل قرار گیرد.

عرفان

سیر تحول عرفان هندی؛ سوندرانات داسگوپتا؛ مترجم: ابوالفضل محمودی؛ تهران: سمت، ۱۶۸ ص.

کتاب حاضر در بردارنده خلاصه‌ای از برجسته‌ترین جنبه‌های برخی از مهم‌ترین عرفان‌های هندی است که سیر تحول و تکامل اندیشه معنوی هند و فراز و فرود آن را نشان می‌دهد. نویسنده از دوره ودایی آغاز می‌کند، سپس ژرفای معنوی اوپانیساده‌ها را نشان می‌دهد و پس از آن به ترتیب به مکتب عرفانی بودا می‌پردازد. فرجام سیر تحول اندیشه معنوی هندو طریقت عشق یا بهکتی است که نویسنده دو مرحله کلاسیک و مردمی آن را بررسی و تحلیل کرده است.

منهج السالکین و وسیله نجاه الهالکین: درس‌های اخلاقی - عرفانی آقاحسین خوانساری (۱۰۹۸ م)؛ علی‌اکبر زمانی‌نژاد؛ قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۷۲۸ ص.

این کتاب حاصل تقریرات یکی از شاگردان آقاحسین خوانساری (۱۰۹۸ ق) است که مؤلف آن ناشناخته است و یکی از آثار اخلاقی مکتوب شیعه محسوب می‌شود که برای نخستین بار تحقیق و منتشر شده است. زبان کتاب عربی است، اما بعضی از حکایات و اشعار به زبان فارسی نقل شده است. کتاب منهج السالکین از جهت گستردگی موضوعات اخلاق فردی و اجتماعی از جامع‌ترین کتاب‌ها در موضوع خود است که از هر دو مکتب اخلاقی عرفانی و اخلاق نقلی سود جسته و در حوزه اخلاق نظری و عملی برای خواص و عوام مورد استفاده است. سلوک طریقت در این کتاب در هفت باب مطرح شده از جمله: در مراتب سلوک، در صفات سلوک، در مذمت دنیا و اهل آن، در فضل علم و وجوب آن، در وجوب کسب و فضل آن، در احوال انسان، در اسرار عبادت و ...

کلیات

کتاب شناسی احادیث اعتقادی؛ رسول رضوی؛ قم: موسسه فرهنگی دارالحدیث، ۲۵۶ ص.

این مجموعه حاوی کتابشناسی احادیث اعتقادی است. کتاب‌های اعتقادی بخش عمده‌ای از کتاب‌های نوشته شده از سوی مسلمانان را به خود اختصاص داده‌اند، ولی در میان این کتاب‌ها برخی از آنها به صورت خاص و با استفاده از احادیث امامان معصوم (ع) تهیه و تنظیم شده که می‌توان از آنها به کتاب‌های حدیثی - اعتقادی تعبیر کرد. در این راستا ابتدا کتابشناسی تعریف شده و گونه‌های کتابشناسی، اهداف و فواید آن و سیر کتابشناسی در میان مسلمانان مطرح شده است. سپس پانزده کتاب احادیث اعتقادی بررسی شده است. شرح حال مؤلف، اوضاع علمی و فرهنگی زمان تألیف کتاب، محتوای کتاب، ساختار و ویژگی‌های کتاب، نسخه‌شناسی اثر و از جمله مطالب ارائه شده ذیل هر کتاب است. این مجموعه کتابشناسی انتقادی، موضوعی، گذشته‌نگر و گزارمانی است و کتاب‌ها بر اساس تاریخ تدوین نظم یافته‌اند.

ماخذشناسی وقف؛ به اهتمام: سیداحمد سجادی جزی؛ زیر نظر فاطمه بیگدلی؛ تهران: خانه کتاب ایران، ۵۴۲ ص.

وقف به عنوان یک سنت کهن ایرانی و اسلامی ریشه در آرمان‌ها و اعتقادات ما دارد. امروزه وقف نه تنها یک سنت فقهی، بلکه باوری توسعه یافته در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ... است. کتابشناسی وقف می‌تواند با معرفی

آثار نگاشته شده، راهنمایی جدی و عملی از تمام اقدامات و تجربه‌ها و ابتکارات نگارشی در مقوله وقف و بازگوکننده دغدغه‌های فکری باشد که در جهان اسلام در بستر وقف جریان داشته و بیانگر حرکت‌های یکپارچه اندیشمندان اسلامی در وادی وقف است. در مجموعه پیش رو تلاش شده تا تمامی نوشتارهایی که درباره وقف تا پایان سال ۱۳۹۳ شمسی به صورت کتاب، مقاله، پایان‌نامه و نسخه خطی به زبان فارسی و عربی و اردو ارائه شده، منعکس شود.

کتاب‌شناسی توصیفی تألیفات علمای شیعه در پاسخ به شبهات و کتاب‌های اهل سنت (از صفویه تا عصر حاضر)؛ طاهر عباس؛ قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص)، ۴۵۵ ص.

کتاب حاضر حاوی کتابشناسی توصیفی تألیفات علمای شیعه در پاسخ به شبهات و کتاب‌های اهل سنت است که به کتاب‌های ردود معروف هستند. در شش قرن اخیر از میان صدها کتابی که در رد کتب مخالفان نوشته شده، ۳۱۴ عنوان کتاب ردود در این مجموعه گردآوری شده است. ابتدا به سیر تدوین کتب ردود تا قرن دهم نگاهی گذرا شده است. سپس در پنج فصل کلی کتب ردود قرن‌های ده تا پانزده، پس از اشاره به حوادث مهم سیاسی و اجتماعی هر قرن، معرفی شده‌اند. در فصلی جداگانه نیز کتاب‌های مربوط به قرن سیزدهم که تاکنون مشاهده نشده‌اند، به همراه عنوان کتاب، مؤلف آنها و ردود آنها در سه طبقه وهابیت، بابیت و شیخیه فهرست شده است.

تاریخ

شیعیان اسماعیلیه؛ از خشونت‌گرایی تا تجددگرایی؛ تدوین: مسعود اصلانی؛ تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی، ۱۹۲ ص.

شیعیان اسماعیلیه، به‌ویژه شاخه نزاری گروهی از شیعیان بودند که دوره سلجوقی اوج دوران قدرت‌نمایی‌های آنها بود. می‌توان گفت که حسن صباح با تأسیس نهضت نزاری در قلاع دوران قلمرو سلجوقیان، در رویارویی سیاسی، نظامی و حتی مذهبی با فاطمیان قرار گرفت. حسن صباح روش‌های نوینی در اداره جامعه اسماعیلی ایران به کار گرفت که در رشته کوه‌های شمال غرب و شرق ایران استواری یافت و تا یورش مغولان به حیات سیاسی خود ادامه داد و در نتیجه شرایط و بسترهای موجود در زمان حسن صباح، اسماعیلیان به صورت رادیکال‌تری در واکنش به شرایط موجود رشد می‌یابند، اما در دوره آقاخان‌ها، مهاجرت‌ها و آمیزش‌ها با سایر ملل باعث شده که اسماعیلیان متنوع‌تر شوند. کتاب حاضر به بررسی اوضاع و شرایط شیعیان اسماعیلیان در تاریخ اختصاص یافته است.

تاریخ تحول دولت در اسلام (تا پایان امویان)؛ شجاع احمدوند؛ ویراستار فیروزه درشتی؛ تهران: نشر نی، ۳۱۲ ص.

نظریه دولت حداقل دو هدف را دنبال می‌کند: یکی تلاش برای توصیف ذات و جوهره دولت و دوم بازتاب ادعاها و پای‌بندی‌های هستی‌شناسانه و متافیزیکی تجسم یافته در دولتی معین. در کتاب پیش رو تلاش شده تا با

کندوکاو در نظریه‌هایی در باب ماهیت دولت، پاسخ روشن‌تری به چیستی دولت داده شود و با تمرکز بر مفهومی از دولت که آن را «نهاد مدعی اعمال زور مشروع در قلمرو معین» می‌داند، شاخص‌های این تعریف روشن‌تر شود. این اثر با ابزار نظری معینی که دولت را ترکیبی از امر ذهنی و امر عینی می‌داند، تحلیلی روش‌مند و واقع‌بینانه از دولت در اسلام ارائه می‌دهد.

کیسانیه، جریان‌های فکری و تکاپوهای سیاسی (تأملاتی جدید در باب زوال امویان و برآمدن عباسیان)؛ روح‌الله بهرامی؛ تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۶۷۶ ص.

نویسنده در کتاب حاضر به بازخوانی یکی از پرمخاطره‌ترین ادوار تاریخ اسلام؛ یعنی شکل‌گیری انقلاب علیه امویان و چگونگی انتقال قدرت به عباسیان پرداخته است. مؤلف با جزئی‌نگری نشان داده که فرآیند تاریخی نارضایتی‌های اجتماعی، مذهبی و سیاسی علیه سیادت اشرافیت قومی و قبیله‌ای امویان کلیت به هم پیوسته‌ای بوده که با درهم تنیدن افکار، ایدئولوژی‌ها و شورش‌ها و جنبش‌های اجتماعی مختلف پدید آمده است. نگارنده با این رویکرد به چگونگی شکل‌گیری و تداوم ایدئولوژی‌های سیاسی - مذهبی متعددی پرداخته که پس از جنبش مختار با خصلت‌های سری، باطنی و غالی و در پیوند با عناصر غیرعرب پدید آمده است.

ادبیات

فتوت‌نامه‌ها و رسائل خاکساریه (سی رساله)؛ مصحح: مهران افشاری، تهران: چشمه، ۵۴۲ ص.

کتاب حاضر دربردارنده مجموعه سی رساله درباره فتوت یا جوانمردی، اصناف پیشه‌ور، باورها و آداب خاکساریه است. مصحح کتاب رساله‌های حاضر را از نسخه‌های خطی متعدد در ایران و خارج از ایران گردآورده و تصحیح کرده و توضیحات لازم را درباره واژگان و اصطلاحات اهل فتوت عرضه کرده است. این رساله‌ها در دو بخش به ترتیب تاریخی تنظیم شده است. بخش نخست فتوت‌نامه‌ها و بخش دوم رسائل خاکساریه است که از لحاظ سبک و مضامین در همان نوع ادبی فتوت‌نامه‌ها قرار می‌گیرد. این اثر از منابع مهم برای پژوهش در تاریخ تصوف، تاریخ اجتماعی و فرهنگ عامه ایران است.

تحفه سامی؛ سام میرزا صفوی؛ مصحح فاطمه انگورانی؛ تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۳۳۲ ص.

تذکره تحفه سامی از جمله تذکره‌های عصری است که منحصرأحوال شعرای هم‌عصر مؤلف را در بردارد. نام کتاب از نام مؤلف آن «سام میرزا» اخذ شده است. این تذکره منبعی معتبر برای شاعران اوایل قرن دهم هجری به شمار می‌آید. سام میرزا تألیف کتاب را در سال ۹۵۷ شروع کرده و در سال ۹۶۸ آن را به پایان برده است. نشر کتاب پخته و روان و دربرخی موارد منشیانه و متکلفانه است. نویسنده با استفاده از شعرهای خود در جای جای کتاب، تبحر و مهارت خویش را در نظم و نثر نشان می‌دهد. کتاب با مقدمه‌ای کوتاه آغاز می‌شود و در ادامه یک تنبیه و هفت صحیفه و خاتمه‌ای مختصر می‌آید و سرانجام با رباعی و قصیده‌ای از نویسنده پایان می‌پذیرد.

مهر و مشتری؛ سروده محمد بن محمد عصار تبریزی (سده ۸ ق)

تصویرنمای دستنویس شماره ۹۲/۹۰۲ کتابخانه عارف حکمت (مدینه) به خط عصار تبریزی در جمادی الاولی ۷۴۸ ق؛ به اهتمام بهروز ایمانی؛ تبریز: آیدین، ۳۸۸ ص.

کتاب مصور حاضر، پژوهش و تصویرنمایی از دست‌نویس اشعار «محمد بن محمد عصار تبریزی» است. «مهر و مشتری» به شماره ۹۲/۹۰۲ در کتابخانه «عارف حکمت مدینه» محفوظ است. «عصار» نسخه را به خط نسخ تحریر کرده و خط او معمولی و عاری از جلوه‌های خوشنویسی است. آیات در احاطه جدولی دو ستونی قرار گرفته و خطوط جدول مزدوج است و به رنگ سیاه ترسیم شده است. تعداد اوراق نسخه ۱۲۷ ورق است و در برگ‌های آغازین آن، سروده‌های از شاعری با تخلص «باوردی» و در برگ‌های پایانی نیز یادداشت‌هایی متفرقه از جمله ابیاتی از «سنایی غزنوی» درج شده است. در مقدمه کتاب به احوال آثار، اشعار بازیافته، منظومه «مهر و مشتری» عصار تبریزی اشاره شده است. در پایان نیز تصویر دستنویس، پیوست‌ها، کشف الابیات، نمایه عام و کتابنامه آمده است.

ساقی‌نامه؛ شاعر: نورالدین محمد ظهوری ترشیزی؛ مصحح علی اصغر بابا سالار، سیده پرنیان دریاباری؛ تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۵۳۸ ص.

مولانا نورالدین محمد ظهوری ترشیزی از شاعران مشهور نیمه قرن دهم تا ربع اول قرن یازدهم هجری است. وی در سال ۹۸۸ ایران را به قصد هند ترک کرد و در دوره پادشاهی مرتضی نظامشاه وارد احمدنگر شد. ساقی‌نامه قدیمی‌ترین و مهم‌ترین مثنوی از سه مثنوی ظهوری است. این مثنوی در حدود سال ۱۰۰۰ هجری در مدح برهان نظامشاه، ولی نعمت ظهوری در احمدنگر سروده شده که به دربارش تقرب یافته بود. این شعر به اتفاق نظر همه منتقدان یکی از بهترین ساقی‌نامه‌هایی است که نوشته شده و برای قرن‌ها یکی از مشهورترین کتب درسی مدارس هندوستان به شمار می‌آمده است.